

LA FORMACIÓ LINGÜÍSTICA DE TRADUCTORS I INTÈRPRETS EN CONTEXTOS BILINGÜES

per M. Teresa ESPINAL, Teresa CABRÉ i MONNÉ
i Joan FONTCUBERTA

I. LA FORMACIÓ LINGÜÍSTICA GLOBAL

M. Teresa Espinal

La formació professional universitària en el camp de la traducció i de la interpretació (tal com es va recollir en el seu moment en les directrius generals per a una llicenciatura en traducció) tendeix a la preparació de professionals que puguin exercir en organismes, empreses i entitats públiques i privades d'indole diversa; feines per a les quals, d'altra banda, és imprescindible de tenir coneixements generals de dret, d'economia, de sociologia, de política, de ciències o tecnologia, i alhora una cultura general sòlida.

Pel que fa a la formació lingüística de traductors i intèrprets, que aquí ens proposem de tractar, ha de fornir els fonaments lingüístics necessaris perquè els futurs professionals puguin executar el procés de traducció d'una manera satisfactòria.

Fent referència a la proposta de pla d'estudis elaborada a l'EUTI de la UAB, hom ha dissenyat un currículum de l'estudiant que consta de quatre tipus diferents d'assignatures: troncal (que són principalment Lingüística General i Teoria de la Traducció), llengües (llengua materna (A), primera llengua estrangera (B) i segona llengua estrangera (C)), traduccions (B-A, A-B, C-A) i assignatures optatives, distribuïdes en blocs segons els àmbits d'especialització, on s'ofereixen no solament assignatures de dret, economia i ciències polítiques (per exemple, Relacions internacionals o Dret internacional), sinó també altres com Documentació o Introducció a la interpretació, per a aquells qui volen seguir aquesta especialitat.

Les assignatures troncal's són matèries de caràcter teòric, relatives a la naturalesa dels sistemes lingüístics de les llengües naturals i al procés de traducció; les assignatures de llengua i de traducció són matèries de caràcter instrumental; i les assignatures de contingut, en canvi, són cursos generals de filologia, política, economia, dret, sociologia, administració pública, etc., o bé cursos sobre temes més monogràfics (per exemple, *relacions internacionals* o *dret internacional*).

Els objectius generals que es pretenen aconseguir mitjançant les assignatures troncal's i les que hem anomenat instrumentals són els següents:

1. Assolir un perfeccionament teòric i tècnic en el camp de les llengües naturals i un aprenentatge dels coneixements relacionats amb la traducció i les tècniques de la traducció, la qual cosa requereix l'estudi de l'estructura del llenguatge (i, indirectament, de la naturalesa dels processos cognoscitius) i l'estudi del procés de traducció.

2. Formar traductors especialitzats en, com a mínim, dues de les llengües estrangeres incloses en el Pla d'Estudis del Centre.

Voldríem destacar, però, que potser tan important com aquests objectius que acabem d'esmentar, o fins i tot més important, és la necessitat de transmetre a l'estudiant un llenguatge, una forma de pensar, uns conceptes generals i una visió global del fenomen de la traducció.

En aquest sentit, al nostre entendre, allò que cal fer és presentar una orientació racionalista de la traducció, és a dir, cal adonar-se del fet que, tant en la descripció del coneixement lingüístic que tenen els parlants d'una llengua com en la descripció de l'activitat traductora, és necessari postular uns principis, unes propietats gramaticals o unes estructures mentals, no directament observables i invariants d'un sistema lingüístic a un altre. Així, per exemple, per tal de donar compte del procés de comprensió del llenguatge en què actuen o bé els oïdors o bé els traductors en la primera fase del procés de traducció, és absolutament indispensable, si allò que es pretén és formular una teoria explicativa, postular uns principis pragmàtics universals que expliquin com se selecciona la interpretació o lectura més pertinent del missatge, tasca per a la qual alguns psicòlegs també han postulat uns principis lògics universals sobre l'extracció d'inferències.

En aquest marc que ara hem esbossat creiem que la formació lingüística i intel·lectual dels traductors s'ha de projectar partint d'un enfocament modular de la facultat del llenguatge i de l'organització de la ment humana, cosa que a la pràctica és presentar una descripció de les llengües naturals com si es tractés de sistemes formals autònoms que tenen els seus propis principis i regles, i una descripció de la ment humana entesa com una sèrie finita de sistemes intel·lectius, un dels quals és el sistema

lingüístic, cadascun regit pel seu propi conjunt de principis generals.

Des d'aquesta perspectiva, la complexitat superficial del llenguatge, d'una banda, o la complexitat del procés de comprensió lingüística, de l'altra, es deriven de l'existència i la interacció de certs mòduls. Hom pot insistir, per exemple, en la modularitat de la teoria gramatical, és a dir, en l'existència de fenòmens lingüístics que només reben una explicació global si hom assumeix una estructura interna de les gramàtiques amb diversos mòduls: una sintaxi, un component d'interpretació fonètica (que inclouria la descripció d'aspectes fonològics, fonètics i, fins i tot, estilístics) i un component d'interpretació semàntica a part d'un lèxicó (on s'hauria de diferenciar entre aspectes morfològics, lexicològics, lexicogràfics i terminològics). Però, a més a més, en la formació de traductors i intèrprets hom també pot insistir en la modularitat d'una teoria de la cognició, en tant que són diversos conjunts de principis els que intervenen i interaccionen en l'assoliment de coneixement: principis d'aprenentatge i de formació de conceptes, principis inferencials, principis conversatoris, principis perceptuals, etc.

Per tal d'il·lustrar-ho només cal que considerem durant uns instants el procés d'interpretació lingüística. Hom parteix d'un significat —d'un lexe-ma o oració— despallat, en el sentit que es tracta del significat definit per la pròpia llengua, és a dir, per les regles que regeixen una determinada llengua natural i, posteriorment, aquest significat pot interaccionar amb altres mòduls cognoscitius fins a confegir una estructura conceptual o proposició, que pot denominar-se interpretació de l'enunciat, representació mental o estructura conceptual.

Cal insistir, doncs, que, seguint un discurs psicològic del procés de traducció (penseu, per exemple, en els treballs de Seleskovitch, Lederer i García Landa a França, i Delisle al Canadà), el traductor-intèrpret, com qualsevol oïdor-receptor, en l'etapa interpretativa ha de dominar els mecanismes lingüístics i no lingüístics que li permetin d'assolir la representació mental d'un missatge, oració o enunciat, i alhora les corresponents implicatures conversacionals i implicacions pragmàtiques.

Però, així mateix, i això és peculiar de l'activitat professional dels traductors-intèrprets, en l'etapa comunicativa el traductor ha d'expressar aquesta mateixa representació mental en un altre sistema lingüístic generalment diferent de l'original. Si ho preferiu, ha de desfer la tasca interpretativa, atès que ha de projectar una determinada estructura conceptual en una nova expressió lingüística, i en aquesta tasca tornarà a requerir l'accés a diversos sistemes cognoscitius de la seva ment, especialment a la seva facultat lingüística.

En la formació global dels traductors-intèrprets hom destaca, d'una banda, el paralelisme entre el procés general d'interpretació d'enunciats i la primera etapa del procés de traducció, processos que demanen la inte-

racció entre els sistemes lingüístics i no lingüístics de la ment humana, atès que una cosa és el significat estrictament lingüístic —determinat per la pròpia llengua i obtingut amb independència de condicionants no lingüístics— i una altra és el significat que s'assoleix tenint accés a factors no estrictament lingüístics.

D'altra banda, hom destaca el paralelisme entre el procés de comunicació de l'activitat lingüística dels éssers humans i la segona etapa del procés de traducció, la qual cosa fa que calgui reflexionar constantment sobre qüestions de semàntica de l'actuació i de pragmàtica, de variació lingüística i estilística, i, potser encara més important, sobre qüestions de representació de la informació.

En conclusió, la formació lingüística dels traductors-intèrprets no es pot concebre deslligada de la teoria lingüística ni del que avui s'anomena ciència cognoscitiva. La traducció és una àrea interdisciplinària que s'ha d'abordar des de la gramàtica oracional i també des de la lingüística textual, la psicolingüística o la sociolingüística i, en general, des de la teoria gramatical i la lingüística aplicada. Però, a més a més, en la formació universitària de traductors-intèrprets també s'ha d'abordar l'estudi de la informació i del seu processament per part de la ment humana, així com l'estudi dels models de processament lingüístic automatitzat.

II. LA FORMACIÓ LINGÜÍSTICA EN LLENGUA MATERNA

Teresa Cabré i Monné

S'ha dit més amunt que les assignatures de llengua i de traducció són assignatures troncal amb caràcter instrumental perquè són les eines que utilitza el traductor; per tant, l'objectiu dels continguts d'aquestes matèries és aconseguir un coneixement explícit d'aquestes eines de treball.

La carrera de traductor i intèrpret —la interpretació no és sinó una traducció— és un tipus d'estudis molt poc divulgat i molt poc conegut al nostre entorn; tant és així que, tot i que figura al llistat oficial d'àrees de coneixement de la UNESCO i és una professió reconeguda arreu del món, el mateix Ministeri d'Educació i Ciència no l'ha tinguda en compte a l'hora de fer públic el llistat d'àrees de coneixement a les quals s'han d'adscriure tots els professors universitaris de l'estat espanyol d'ençà de la Llei de Reforma Universitària. Ara per ara, tots els professors de traducció queden adscrits automàticament a l'àrea de coneixement de la filologia de la llengua estrangera de la qual tradueixen i, encara que la metodologia, la tècnica i la llengua d'arribada sigui la mateixa —tots els traductors ho són en la llengua pròpia—, la distribució en departaments segons la filologia corresponent

divideix estructuralment els professors universitaris que es dediquen a aquesta tasca.

La manca de coneixement i d'informació sobre aquests estudis ha fet que tot sovint hom cregui que estudiar a l'EUTI és anar a aprendre idiomes, és dir, aprendre llengües diferents de la pròpia. Naturalment, és impossible traduir un text d'una llengua que es desconeix i és evident que com més aprofundim en una llengua i en el seu entorn més garanties tindrem que una traducció sigui fidel i exacta. Però també és cert, i així ha estat reconegut arreu, que els problemes que es fan més evidents són les deficiències en la llengua pròpia, i és en la llengua materna del traductor en la qual s'ofereix el producte i en la qual s'ha d'expressar amb exactitud i fidelitat allò que s'ha traduït, perquè és el producte final que arriba al públic.

La llengua i el pensament són dos fets inseparables, no existeix l'una sense l'altre. Tots pensem en una llengua determinada que és la llengua materna. El desenvolupament del pensament es duu a terme en la llengua materna i, per tant, és evident que s'ha d'exercitar i desenvolupar l'expressió en aquesta llengua. No cal insistir en el fet que la llengua materna és sempre la llengua d'arribada, a la qual es tradueix, perquè és la llengua en què el traductor és competent en el sentit de competència lingüística. La llengua pròpia d'un individu és la seva llengua materna i, generalment, l'única que maneja amb prou habilitat per a decidir quan una frase, una expressió, és ben formada o no sense necessitat de cap estudi previ.¹ Els grans traductors de totes les èpoques ho han estat sempre a la pròpia llengua i les seves traduccions —precisament per aquesta competència— són una recreació i han entrat a formar part de la tradició cultural del país que les ha rebudes.

Com veiem, doncs, la llengua materna hauria d'ocupar el lloc principal en qualitat i quantitat de qualsevol pla d'estudis d'una carrera de traducció i interpretació. Tot catalanoparlant té interioritzada l'estructura de la pròpia llengua, però cal fer-se'n conscient, cal conèixer-ne explícitament els mecanismes, la gramàtica d'aquesta llengua, per a poder utilitzar-la d'una manera eficaç i rica. Quan s'estudien altres llengües sembla que s'oblidin certes habilitats en la llengua materna. Per tant, només coneixent molt profundament l'estructura a tots els nivells de la llengua catalana, els futurs traductors podran manejar amb habilitat i agilitat els recursos que ofereix l'idioma i defugir els calcs lingüístics de les llengües de les quals tradueixen.

Els estudis de traducció i interpretació estan enfocats molt directament cap a una professió, és una carrera essencialment tècnica i, per tant, l'objectiu de l'estudi de la llengua catalana a l'EUTI ha de ser forçosament di-

1. Ens referim a un parlant ideal, segons la teoria chomskiana.

ferent del que té, aquesta assignatura a filologia catalana. En aquest sentit, els continguts de l'assignatura a tots els cursos s'apliquen en dues direccions fonamentals: d'una banda, la reflexió sobre l'estructura lingüística de la llengua catalana a través d'un estudi descriptiu i, de l'altra, l'ensenyament de tècniques d'expressió i ampliació de vocabulari.

L'estudi descriptiu de la llengua es justifica pel seu poder d'explicació i per la seva capacitat de predir fenòmens, per extrapolació, sobre un material il·limitat. La descripció lingüística, a més d'un objectiu científic, té una finalitat pràctica per a l'ensenyament, en aquest cas, fer explícit el coneixement de l'estructura de l'idioma propi. Així, doncs, el contingut, molt simplificat, de l'assignatura de llengua catalana com a llengua A² pel que fa a la descripció lingüística és la següent:

1^r curs: Morfologia nominal i verbal. Morfosintaxi dels pronoms personals i relatius. L'ortografia es considera superada.

2ⁿ curs: Transcripció fonètica i regularitats fonològiques. Sintaxi de l'oració simple: perífrasis, adverbials i complements preposicionals. La negació a l'oració simple i complexa.

3^r curs: Sistema de formació de mots: derivació, composició, neologismes i manlleus. L'oració complexa i el discurs: enllaços i cohesió discursiva.

Sempre s'ha considerat, sobretot en les assignatures de llengua estrangera, que cal oferir a l'alumne un coneixement prou ampli del món cultural que envolta la llengua que estudia. Se suposa que, quan arriba a la universitat, tot estudiant posseeix una cultura general del país on viu i, específicament, de la pròpia llengua. Tot i així, cal reforçar aquest aspecte perquè la pobresa cultural del traductor es fa de seguida evident en la seva feina i és un fet que ha estat denunciat molt sovint. En aquest sentit, els programes de l'assignatura de llengua catalana contenen temes complementaris de sociolingüística, història de la llengua i dialectologia. Així mateix, tot estudiant ha d'estar al corrent de l'actualitat i utilitzar-la com a tema d'interès general en les seves dissertacions escrites i orals obligatòries. En aquests tipus d'exercicis és on es desenvolupen les tècniques d'expressió i l'ampliació de vocabulari.

Si el coneixement de la gramàtica de la llengua materna és una part molt important del contingut del programa de la llengua A, no es pot deixar de banda la instrucció sobre les tècniques d'expressió desenvolupades als exercicis d'anàlisi i síntesi de textos i de dissertació oral i escrita. L'anàlisi i la síntesi són processos generals de reflexió. Per a posar les

2. En la terminologia universitària, la llengua A es refereix a la llengua materna de l'estudiant i, per extensió, a la llengua pròpia del país.

coses en mots, cal posar-les en idees i conèixer les regles segons les quals es passa d'una idea a l'altra. L'estudiant ha de ser capaç d'analitzar i d'aplicar la seva capacitat de raonment a l'estructuració del text que té davant i restituir-ne l'argumentació i la lògica per tal de poder oferir una presentació fidel i precisa. És important exercitar-se en la composició de textos argumentatius en llengua materna perquè entren en joc els mateixos processos que a la traducció, però amb una llengua més assequible i dominant perquè és la pròpia. Per a la restitució de textos orals, on l'estudiant ha de prendre notes que li serveixin de guia en la seva versió, és més important memoritzar l'estructura del text que no pas les notes; les notes no són fruit de la informació bruta —no es tracta d'escriure tan ràpidament com sigui possible tot el que diu l'orador—, sinó que són el resultat de l'anàlisi que es fa del sentit d'allò que diu l'orador.

Finalment, queda un darrer aspecte que no es pot marginar dels programes d'ensenyament de la llengua catalana com a llengua materna: el lèxic i l'estilística. La formació de traductors en àrees d'especialitat porta a la necessitat d'iniciar els alumnes en els llenguatges tècnics, en la terminologia. Tot i que l'especialització completa no es fa sinó després de la titulació, és a dir, el traductor es va especialitzant a mesura que entra al mercat de treball, tot i així, cal proporcionar als alumnes dels instruments i dels recursos on poder accedir en matèria de llenguatge tècnic i científic.

L'estilística, que tradicionalment s'ha interpretat com a ús de les figures retòriques, s'ha associat al nostre entorn amb el que hom anomena els nivells de llengua: llengua literària, llengua estàndard, llengua col·loquial, etc., i s'ha escrit molta literatura i invertit molts esforços a separar i definir aquests nivells. És evident que els traductors s'han d'exercitar en l'adequació lingüística als diferents registres dels textos, de característiques i finalitats diverses, per complir eficaçment amb la seva missió d'intermediaris fidels; però cal anar en compte a fer certes generalitzacions encara que sigui amb la bona intenció de ser més didàctics. Així, tot i que, efectivament, podem parlar en un llenguatge més acurat o més vulgar i podem repetir-nos o capgirar més o menys l'ordre dels elements de la nostra expressió, no és cert que el lèxic i la sintaxi d'una llengua es distribueixin o pertanyin exclusivament a un determinat nivell de llengua o a un determinat registre. L'estil no és sinó el coneixement profund de la capacitat funcional de la llengua, el coneixement de la seva estructura i de les possibilitats que ofereix de ser manipulada. Quan hom parla de llengua estàndard i de llengua literària, sovint no sabem exactament a què es fa referència. La llengua comuna supradialectal i sense vulgarismes pot tenir una diversitat difícilment acotable. La llengua literària és la llengua utilitzada per la literatura, amb tota l'amplitud que això suposa, i es caracteritza per no tenir cap finalitat aliena a ella mateixa. Podem parlar de llenguatge col·loquial o, fins i tot, d'expressions vulgars que no són adequades, segons

uns canons de bon gust acceptats per una comunitat lingüística, en un determinat moment que cal distanciament i objectivitat. Però no podem parlar de llengua estàndard com una llengua asèptica i neutra perquè aquesta mena de llengua no existeix. L'adequació a un determinat registre està estretament lligada a la utilització i a l'elecció dels recursos lingüístics i del vocabulari, però és difícil posar patrons massa esquemàtics. Segons Sapir, les principals característiques de l'estil, en la mesura que consisteix en la tècnica de construcció i col·locació dels mots, es troben necessàriament dins la mateixa llengua.³ Aprofundint en la capacitat combinatòria de la llengua catalana, en definitiva, en la gramàtica, coneixerem els seus recursos estilístics.

III. L'ENSENYAMENT DE LA TRADUCCIÓ EN CONTEXTOS BILINGÜES

Joan Fontcuberta i Gel

1. Traduir, un ofici

S'han fet moltes definicions de la traducció, gairebé sempre des d'un punt de vista teòric. També s'ha dit que traduir és un art, una ocupació «modesta» (Ortega y Gasset), etc. Poques vegades es considera la traducció des del punt de vista del traductor (a part les consideracions psicolingüístiques, per exemple, d'un Hans Hörmann a *Psicologia del llenguatge*) i menys vegades encara es parla de «l'ofici de traduir» amb la naturalitat i alhora la profunditat que es mereix.

I el fet és que, una vegada posats en aquesta perspectiva, hi ha molts punts foscos sobre la traducció i la figura del traductor que s'aclareixen automàticament. Per exemple, ens adonem que, com tot ofici, la traducció vol un aprenentatge i que la sola manera d'aprendre un ofici és practicant-lo al costat d'un «mestre» (en l'organització gremial, era el grau al qual s'arribava després d'uns anys d'aprenentatge i d'oficialia i de la realització d'un examen rigorós).

Les eines del traductor són les llengües. La traducció és una situació de contacte entre llengües i el traductor esdevé el «bilingüe per definició», segons Mounin, el lloc de contacte entre dues (o més) llengües. D'aquesta situació neixen tots els «problemes» de la traducció que els teòrics malden per analitzar i definir i proven de solucionar.

En el món professional de la traducció d'avui no es concep altra traducció que la *directa*, és a dir la que es fa a la llengua d'arribada, la llengua del traductor. D'aquí ve la necessitat de conèixer-la perfectament, tal

3. SAPIR, E. (1921) *El llenguatge*.

com han recalcat (entre els pocs autors catalans que han tractat el tema) Carner i Jordana.

2. El procés de traduir

El primer pas de la traducció és la lectura i comprensió del text original. Naturalment, com més bé conegui la llengua de partida el traductor, més fàcil i ràpid li resultarà de fer el segon pas. Sense voler entrar en discussions sobre el grau de coneixement que el traductor ha de tenir de la llengua de partida, es pot afirmar que no li cal un coneixement com de natiu, mentre sigui capaç de detectar els problemes i saber on trobar-ne la solució (Carner desaconsellava l'ús dels diccionaris bilingües i en recomanava dos de monolingües, un per a cada llengua).

Quan aquest primer pas és incomplet, defectuós i insatisfactori, es produeix la primera classe d'errors de traducció. De vegades la causa directa és una simple badada, d'altres és això que se sol anomenar «atracció de l'original» (els *calcs*), però en molts altres casos és una mera incompetència del traductor en la llengua de la qual tradueix. Vegem-ne uns quants exemples:

Feliu Formosa explicava en una conferència, amb la sinceritat i la modestia que el caracteritzen, un lapsus «calami» comès per ell en la traducció d'una poesia alemanya. El text començava amb la frase *Die alten Bergen* i ell la traduí sense pensar-s'hi gaire per «les *altes* muntanyes».

L'atracció de l'original fa, per exemple, que hom tradueixi sistemàticament *the following day* per «el dia següent» en comptes de «l'endemà», o *office* per «oficina», quan moltes vegades vol dir «despatx», o *funeral* per «funeral» quan vol dir «enterrament», o *excite* i *excitement* per «excitar» i «excitament» quan en realitat tenen el sentit de «emocionar, esverar, estar nerviós».

Hi ha altres casos potser no tan flagrants a primera vista, però que són més greus perquè denoten una manca de reflexió per part del traductor o un desconeixement de la llengua original. Així, *a wild story* o *a wild idea* no són una història o una idea «salvatges», sinó «folles, esbojarrades»; els adjectius anglesos *bloody, cursed, damned*, davant d'un nom equivalent en català a una expressió com és ara «coi de...» i no pas sempre a «maleït o fotut»; *I wonder* inicial equival en català a «m'agradaria saber, qui sap, vés a saber»; de la mateixa manera, *I'm afraid* significa «ho sento, però...»; *It's supposed, I'm supposed*, etc. es podria traduir més aviat per «representa que» o simplement «s'hauria de»; hi ha molts *all right* i *well* inicials que no són cap afirmació ni connivència, ans fan simplement de connectors i, per tant, s'han de traduir per altres connectors catalans («doncs bé», «ara bé», «ves», etc.) o no es tradueixen, perquè no tenen

la mateixa freqüència d'ús; *no kidding* es pot traduir alguna vegada per «estàs de broma», però d'altres té el sentit de «no fumis, no fumem»; una frase com *isn't it marvellous?* admet en català la construcció «oi que és meravellós?», però no pas «no és meravellós?»; de la mateixa manera, els *question tags* anglesos no tenen una equivalència literal en català i els *will you?* finals no solen utilitzar-se en la nostra llengua.

Malauradament no és difícil trobar exemples de mala comprensió del text original en traduccions catalanes. Un parell de mostres. Una senyora tota trasbalsada acudeix a una altra persona demanant ajut i aquesta li diu «Veni, veni, senyora Lee». La senyora Lee no ha d'anar enlloc perquè ja hi és. En realitat l'original diu *Come, come, Mrs. Lee*, és a dir, «Va, dona, va». En un altre cas, un interlocutor escolta atentament l'exposició del seu oponent i, en acabat, diu tot sorprès «Mira aquí!», quan en anglès deia *Look here!* en el sentit de «ves per on!»

El segon pas que ha de fer el traductor és *transmetre* al lector allò que ell ha llegit en l'original. És el pas més difícil i compromès, perquè ha d'expressar en català un contingut pensat i redactat per algú altre en una llengua diferent. I això vol dir que el traductor ha de conèixer tots els recursos de la llengua d'arribada, saber on trobar solucions per a problemes concrets i específics, tenir a mà o saber on trobar els materials lingüístics oportuns i en darrer terme també ha de poder recórrer a experts de la llengua. No cal que sigui un filòleg, és a dir, no cal que sàpiga coses «sobre» la llengua, però sí que ha de «saber» la llengua.

De la manca de coneixement de la llengua pròpia resulten un altre tipus d'errors de traducció. És evident que qui no se sap expressar en una llengua, és impossible que pugui traduir bé. El cas de les traduccions al català, però, presenten una altra dificultat afegida: la interferència d'una tercera llengua aliena a la traducció, però present en la persona del traductor.

3. *Un context bilingüe?*

El traductor català ja es troba en una situació de contacte de llengües abans de posar-se a traduir. Se sol dir que viu en un context bilingüe, potser perquè oficialment és així, però a la pràctica és més aviat diglòsic, amb una de les dues llengües que predomina.

Fins i tot en el cas que sigui el català la llengua dominant, l'altra continua influïnt, negativament moltes vegades, i crea interferències. Entre altres raons perquè el traductor es veu obligat a consultar diccionaris bilingües de la llengua d'origen i espanyol, o també perquè ha adquirit una sèrie de tics que de manera fins i tot inconscient són a la base de la seva competència lingüística.

La qüestió que cal plantejar-nos, doncs, és si els traductors catalans som bilingües *combinats* (és a dir, quan a un signe significatiu de la llengua A se li'n subordina un altre de la llengua B. En definitiva, mals bilingües, uns diglòsics) o som bilingües *coordinats* (quan els signes i les respostes lingüístiques de la llengua A estan units a un procés representacional de mediació determinat, i els signes i les respostes de la llengua B ho estan a un altre de diferent. Dit d'una altra manera, els bilingües coordinats són aquells que tenen dos sistemes lingüístics diferents al cap).

4. La traducció al català: tres llengües

La situació del traductor català és de fet una situació de contacte entre tres llengües. Ultra els problemes normals de traducció, derivats de la confluència de dues llengües en l'acte de traduir, el traductor català ha d'afrontar els conflictes que provoquen les interferències d'una tercera llengua. A aquesta situació podríem aplicar allò que el lingüista Yuen Ren Chao anomena *skipants* o préstecs que els parlants de les llengües minoritàries fan de les llengües majoritàries per mandra (o ignorància, o badades, o criteris lingüístics de vegades sospitosos) d'utilitzar les possibilitats de la pròpia llengua, potser perquè són de menys freqüència en l'ús quotidià.

D'aquesta manera, trobem que molts errors de traducció que, en condicions normals, serien atribuïbles a «l'atracció de l'original», ara ho han de ser a la influència d'una tercera llengua que actua com un last i una rêmora.

Els exemples que segueixen són trets de traduccions publicades o emeses per televisió. Una anàlisi acurada demostra que no són calcs de la llengua original en cada cas, sinó *skipants* d'origen castellà.

Tenim, per exemple, l'ús i l'abús continuat de «estar assegut» per «seure»; frases com «un home blanc i un (de) negre», «vostè vol una cosa de mi, doncs jo (en) vull una altra de vostè», «no m'havia adonat de lo sola que estava», «la Pilar se l'adelantà» (val a dir que l'error és a un diccionari anglès-català, el mateix diccionari on consta «caderes» com a traducció de *hips*). Així mateix hem pogut inventariar moltes vegades l'ús de «massa» en el sentit de «gaire», el de «treball» en el de «feina», de «creuar» per «travessar», les «corbes» de la carretera en el de «revolt o volta» (cal advertir que, si bé és cert que aquestes paraules poden ser sinònimes, tanmateix la freqüència d'ús en marca els límits). Hem trobat barbarismes flagrants com ara «Asquerós bastard», «carinyo», «canó» (en el sentit de congost), «aconteixements», etc. I, finalment, construccions espúries al català, o d'ús molt més restringit, com ara les formes progressives dels verbs; confusions entre el perfet i l'indefinit; empobriments com per exemple el verb «cuidar» en casos en què el català té alternatives.

d'ús diari, o l'omissió de la doble negació, o la no utilització de «res» en comptes de «alguna cosa» i de «quelcom»; la suplantació progressiva de «estar» en el lloc de «ser» (sobre això hi ha exemples que farien riure si no fessin plorar, com ara aquests: «La clau no està al pany, però hi era» o «On éreu? / Jo estava al menjador»). Ementem també de passada l'ús indegut del futur expressant probabilitat o dubte en comptes de la construcció *deu* + infinitiu. Ex.: «Qui serà aquesta vegada?» en comptes de «Qui *deu* ser, aquesta vegada?»

Els exemples serien infinits. Malauradament, qualsevol lector o telespectador en podria trobar a cabassos.

5. L'ensenyament de la traducció

Si algú encarrega una cadira a un fuster i aquest li fa una rampoina que no s'aguanta dreta, es trenca o es desencola el primer dia i, en definitiva, no serveix per a seure, què en pensarà d'aquell fuster? Pel cap baix dirà que no té ofici. Que allò que ha fet és un bunyol, un nyap, que aquell home no és un fuster, sinó un potiner.

En canvi, ningú no es queixa d'una traducció mal feta. Com que no tenim una crítica de traduccions, ens en desentenem, fem els ulls grossos, no mirem prim. Això no obstant, és evident que alguna cosa falla. És allò que deïem del fuster: manca d'ofici.

Hi ha molt bons traductors catalans que no han seguit un aprenentatge reglat de traducció. És a dir, no han «estudiat» traducció. Això és veritat. Però també és veritat que d'una manera o altra n'han fet l'aprenentatge i coneixen l'ofici. I si mirem cas per cas, ens adonarem com a mínim d'una cosa fonamental: saben català, dominen la seva llengua.

Ensenyar a traduir es redueix essencialment a fomentar la creació d'uns hàbits específics a base de molta pràctica, de correcció i de reflexió. Un dels hàbits bàsics és la lectura global com a preparació a la comprensió també global, és a dir, la comprensió d'un text dins i a partir del seu context. Amb això una part important dels problemes queda resolta automàticament i la resta sol trobar solució en la consulta, sia de llibres sia de persones.

Com hem vist, però, el traductor català se les heu amb les interferències d'una tercera llengua en discòrdia. Això vol dir que aleshores cal «extirpar» un mal hàbit. Si no n'hi ha prou amb la creació d'hàbits nous (per allò de «un clau en treu un altre»), només hi ha dues solucions: a) eliminar la nosa (a la pràctica, aprofundir el català fins que esdevingui realment la llengua pròpia) o b) convertir l'enemic en amic, per dir-ho així: fer allò que en deien «lingüística contractiva». Aquesta segona solució de-

mana un procés més llarg, per tal com representa una doble traducció, una al català i l'altra al castellà. Però durant el temps d'aprenentatge pot ser útil i enriquidor, puix que de fet és un estudi sistemàtic de les possibilitats i dels recursos d'ambdues llengües, cosa que ajuda a definir-ne també els límits i a evitar les interferències de l'una en l'altra.